

የታላቁ “ከበሮ” አፈታሪክ

በገ/ኢ.ጐርፉ

ትርጉም:- በአንደኛ ተሸላሚው በዓብይ ጣሰው

(tassewabiy2@gmail.com)

(0932 097070)

ለሰናይ ግርማ ማስታወሻ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የትርጉም ውድድር የቀረበ

ሰናይ ግርማ

1988 – 2014

የታላቁ “ከበሮ” አፈ ታሪክ (ነጋሪቱ)

መግቢያ

ይህ የኢትዮጵያዊው ከበሮ፣ የነጋሪቱ አፈ ታሪክ ነው! በጥንት ጊዜ በኢትዮጵያ ስለተሠራ እጅግ ግዙፍና እጅግ ግዙፍ ከመሆኑ የተነሳ ከአንድ ቦታ ወደ ሌላ ለማንቀሳቀስ አራት ፈረሶች የሚገትቱት ሠረገላ ስለሚያስፈልገው ከበሮ ታሪክ ተነግሮናል። ከበሮ መቼው ከበሮውን ሲነርተው፣ አፈ ታሪኩ እንደሚለው እስከ ሰማንያ ኪሎ ሜትሮች ርቀት ድረስ ይሰማ ነበር። ይህ የዚህ ከበሮ ታሪክ ነው።

ይህን አፈ ታሪክ መጀመሪያ ልጅ እያለሁ ከዚያ በጉብልነት ጊዜዬ ታሪኩን ከነገሩኝ ሦስት የተለያዩ ተራኪዎች ተቀብያለሁ። ሁለቱ ወንዶች እና የቤተሰቤ አባላት ሲሆኑ በልጅነቴ ታሪኩን የነገሩኝ እነርሱ ነበሩ። ሦስተኛዎቹ ባደግሁበት መንደር የምትገኝ አዛውንት ሴት ስትሆን፣ ምንም ዓይነት ዝምድና ባይኖረንም የዓሰራ አራት ዓመት ጎረምሳ እያለሁ ድሮ የማውቀውን ታሪክ ደግሞ ተርካልኛለች። የእያንዳንዳቸው አተራረክ ዘዬ ቢለያይም ታሪኩ ግን አንድ ነበር። ከዋናው ታሪክ ወደ ቀኝም ወደ ግራም ሳልዛኝ፣ በተቻለኝ መጠን ታማኝ ሆኜ እተርካሁ። በአተራረኩ ላይ የተወሰኑ ለውጦች ካሉ ለአንባቢ አሳውቃለሁ።

ገ/አ.ጐርፉ፣ ሎስ አንጅልስ (1989)

ከበሮው

ይህ “ነጋሪት” ተራ የመንደር ባለሙያ ወይም ማንም ከበሮ ሠሪ ሊሠራው የሚችለው አይደለም። በንጉሥ ትእዛዝ የተሠራ ልዩ ከበሮ ነበር። የትኛው ንጉሥ ከበሮው እንዲሠራ እንዳዘዘ በጊዜያት ንብርብር ውስጥ ጠፍቶ አይታወቅም። ነገር ግን ከበሮው በንጉሥ ትእዛዝ እንደተሠራ፣ ተሠርቶም ሲያልቅ በቤተ መንግሥት ውስጥ እንደተቀመጠ፣ ለንጉሡም በርካታ አገልግሎት ሲሰጠው እንደነበር፣ ከዚያም ከአንዱ ንጉሥ ወደ ሌላው፣ ከትውልድም ወደ ትውልድ እየተላለፈ ለብዙ ዘመናት እንደቆየ ታውቋል።

መጀመሪያ መጠኑ፡ አንድ ከንድ የአንድ ሰው ከመሃል ጣቱ እስከ እጅ መታጠፊያው ድረስ ያለው ርቀት ሆኖ በግምት ስድሳ ሳንቲ ሜትር ይሆናል- ከበሮው ከፊት ለፊቱ ወይም ዋናው አፉ አራት ከንድ ይሰፋል። ከሁለት ሜትሮች በላይ ማለት ነው። ትንሹ አፉ ወይም የኋለኛው ክፍሉ ሁለት ከግማሽ ከንድ- አንድ ሜትር ከተኩል ግድም ይሆናል። በሁለቱ አፎቹ መካከል ያለው ርቀት ደግሞ ሰባት ከንድ ወይም ከአራት ሜትሮች በላይ ይረዝማል። እንደው በደፈናው የሰማይ ሰባሪ ያህላል ማለት ይቻላል። በቅርብ ጊዜያት ውስጥ እንኳ አምሳያ ያልተገኘለት ከበሮ ነበር።

አገልግሎት ላይ የሚውለው ንጉሡ በሚያከብራቸው የተለያዩ በዓላትና አጋጣሚዎች፣ አዲስ ዓመት መግባቱን ለማበሰር፣ ልዩ መልእክቶችን ለማስተላለፍ፣ ምርት እዲሰበስቡ ሕዝቡን ለመጥራት፣ ለጦርነት ከራሶቹና አማካሪዎቹ ጋር ለመወያየት፣ “ከተት ሰራዊት” ለማወጅ... ወ.ዘ.ተ ነበር። ምናልባት ዛሬ ሬዲዮ፣ ቴሌቪዥንና ስልኮች እጅግ ኋላ ቀር በሚባሉ ቦታዎች እንኳ ሳይቀር በሰፊው በገቡበት በአሁኑ ዘመን ለምንኖር ሰዎች የከበሮውን ጥቅም በውል ላንረዳው

እንችላለን። ነገር ግን አፈ ቀላጤ (አፈ ቃል ሃፃ፣ ቀጥተኛ ፍቺው የንጉሡ አፍ ቃል) በመባል የሚታወቀውን የንጉሡን ቃል የሚያደርሱ መልእክተኞች በእግር ወይም በፈረስ እየጋለቡ መጓዝ ግድ በሚሆንባቸው፣ የተስተካከለ መንገድ ባልነበረበት፣ ቅርብ የሚባሉ ቦታዎች እንኳ ለመድረስ ሁለት ቀናት አሊያም ሳምንት ይወስድ በነበረበት ዘመን፣ በተለይም በዝናም ወራት ብዙ ሳምንታት በሚፈጅበት በዚያን ጊዜ በረዥም ርቀት የሚሰማ ከበሮ አስፈላጊነቱ ወሳኝ ነበር። ከአሁኑ ዘመን የቴክኖሎጂ ውጤት ከሆነው የሞባይል ስልክ ጋር የሚመጣጠን ነው።

2

ባለሙያዎችን መረጣ፡ አፈ ታሪኩ እንደሚለው ንጉሡ በግዛቱ የሚገኙትን ከበሮ ሠሪ ባለሙያዎችን ድግስ ደግሶ ጠራቸው። በድግሱም ንጉሡ እያንዳንዱን ባለሙያ አዘውትረው ስለሚሠሩት የከበሮ መጠንና ሊሠሩት ስለሚችሉት ታላቅ የከበሮ መጠን ጠየቃቸው። አብዛኛዎቹ በዚያን ግዜያት ለአብያተ ክርስቲያናት ከሚሠሩት ከበሮዎች የበለጠ መሥራት እንደማይቻል ተናገሩ። ከነዚህ ከበሮዎች ግዙፍ የሚባለው፣ ምንም እንኳ ትልቅና ከባድ ቢሆንም ሁለት ወይም ሦስት ሰዎች በቀላሉ የሚያነሱት ነበር። እንዲያውም አብዛኛዎቹ ረዘም ያለ ጉልበታም ሰው የሚያነሳቸው ነበሩ። ነገር ግን ከተጋበዙት ከበሮ ሠሪዎች መካከል ሁለት ባለሙያዎች ለንጉሡ ዋናው ወሳኝ ነገር የዛፉ ውፍረት እና የቆዳው ስፋት ነው፤ እነዚህን ሁለት ነገሮች ናቸው የከበሮውን መጠን የሚወስኑት ሲሉ አስረዱት። እነዚህን ገደቦች ማለፍ ከተቻለ ጃንሆይ የሚፈልጉትን መጠን ከበሮ ሊሠሩ እንደሚችሉ አረጋገጡ።

የባለሙያዎቹ ምላሽ ንጉሡን አስደሰተው። የተቀሩትን ከበሮ ሠሪዎች አሰናብቶ እነዚህን ሁለቱን መረጣቸው። ከዚያ ጃንሆይ ሁለቱ ከበሮ ሠሪዎች ተባብረው ከዚያ በፊት ተሠርቶ የማይታወቅ ትልቅና አስገምጋሚ ከበሮ እንዲሠሩለት ጠየቃቸው። እነርሱም ተስማሙ፤ በዚህም በግዛቱ ውስጥ ሊገኝ የሚችልን ወፍራም ዛፍ ማሰስ ተጀመረ። ለንጉሡ የሚመጥን ዛፍ ለማግኘት አሳሾች በየአቅጣጫው ተላኩ። በዚያን ጊዜያት ሰዎች የሚጓዙት በእግር፣ በፈረስ፣ በበቅሎ፣ በአህያ እና በግመል ስለነበርና ከነዚህ ውጭ ሌላ መጓጓዣ ስላልነበር፣ ከትግራይ ተነስቶ ወደ ንግሥናው ግዛት ደቡብ ጫፍ ለመድረሥ ስድስት ወራትን በደንብ አድርጎ ይወስድ ነበር።

የአሳሽ ግብረ ኃይሉ አለቃ የሚፈለገው ዛፍ እንደተገኘ ሲያሳውቅ ሁለት ዓመታት ፈጅቶ ነበር። በግዛቱ ደቡባዊ ክልል፣ ከጊቤ ወንዝ በስተምዕራብ አቅጣጫ የሦስት ቀናት ጉዞ ተሄዶ ከሚገኝ ቦታ ነበር የዲማው ዛፍ የተገኘው። ዛፉን ሙሉ ለሙሉ ለማቀፍ አምስት ሰዎች እጆቻውን ሙሉ ለሙሉ ዘርግተው የመሃል ጣቶቻቸውን ማነካካት ያስፈልጋቸዋል ተብሏል። የአንድ መካከለኛ ሰው የተዘረጉ እጆች ከመሃል ጣቱ ጫፍ እስከ ሌላኛው የመሃል ጣቱ ጫፍ ያለው ርዝመት በአንድ ሜትር ተኩል እና በሩብ ጉዳይ ለሁለት መካከል ይሆናል ብለን ብንገምት፣ የዛፉ መጠን ዙሪያ በሰባት ሜትር ከተኩል እና በዘጠኝ ሜትሮች መካከል፣ አጋማሽ ርቀቱ ደግሞ ወደ ሦስት ሜትሮች ይሆናል ማለት ነው። በተጨማሪም ዛፉ እንደ ሌሎች ምራጭ ዛፎች ሻካራና ጎባጣ አልነበረም፤ ለስላሳና በስትክክሉ የተከበበ ነበር። ይህ ዛፉን ለሚፈለገው ዓላማ ተመራጭ አድርጎታል።

ቅድመ ሥራ፡ ዛፉን መቁረጥ አስቸጋሪ አልነበረም። ዓስር ሰዎች ቅርንጫፎቹን እና ሥሩን አስወግደው ለከበሮው መሥሪያ የሚያስፈልገውን ጉማጅ ለማዘጋጀት ሦስት ሳምንታት አስፈልጓቸዋል። ይህ ካለቀ በኋላ የግንዱ ጉማጅ ለሥራ አመቺ ወደ ሆነ ቦታ እንዴት ሊወስዱት እንደሚችሉ ብልሓት መፈለግ ነበረባቸው። ካጋጠሟቸው ተግዳሮቶች መሃከል አንደኛው ይህ ነበር። ግንዱን ለማጓጓዝ ዓይነታው መንገድ የግቤን ወንዝ ተፋሰስ ተከትሎ ግንዱን ውሃው ላይ እያንሳፈፉ መውሰድ እንደሆነ ተስማሙ። ወደ ወንዙ ለመድረስ ዓቀቦት ቁልቁለት የሞላው የሦስት ቀናት ጉዞ ነበር። ግንዱን ሜዳው ላይ ማንከባለል፣ ዓቀቡ ላይ መግፋት፣ ቁልቁለቱ ሲሆን መጎተት፣ ከወንዙ ለመድረስ በማንኛውንም ዓይነት መታገል ነበረባቸው። ከወደ ሁለት ወር ገደማ ከወንዙ ደረሱ። ከወንዙ ዳርና ዳር ዓስር ዓስር ፈረሶችን ወይም በቅሎዎችን አድርገው ግንዱን ወንዙ ውስጥ ከጨመሩት በኋላ በገመዶች ከእንስሶቹ ጋር አሰሩት። ጓዛቸው ወደ ሰሜን አቅጣጫ፣ የግቤ ወንዝ የሚፈሰው ደግሞ ደቡብ አቅጣጫ ነው። እንስሶቹ ግንዱን በተቃራኒው አቅጣጫ መጎተት ነበረባቸው ማለት ነው። ፏፏቴዎችንም ሸቅብ መውጣት ግድ ሆኖባቸው ነበር። ከስንት ውጣ ውረድ በኋላ ስድስት ወራት ሊሞላቸው ሲል አመቺ ከሆነ የወንዙ ሰሜናዊ ጫፍ ደረሱ። ግንዱን ከወንዙ ማውጣት አለባቸው። ለዚህ በግራና ቀኝ ካሉት ሃያ እንስሶች ሌላ ግንዱ የታሰረበትን ገመድ የሚጎትቱ ሓምሳ ተጨማሪ ሰው አስፈልጓል። በወንዙ ውስጥ በቆየባቸው ጊዜያት ግንዱ ውሃ ጠጥቶ ስለነበር አሁን እጅግ ከብደዷል።

ይህኔ ነበር ንጉሡ ከበርካታ ዓስርት መኳንንቶች፣ ሁለት መቶ ጠባቂዎች፣ ወታደሮች፣ እግረኞችና ጋሻ ጃግሬዎች ጋር ወደ አንድ ሺሕ ሰው አስከትሎ ግንዱን ለመጀመሪያ ጊዜ ለማየት የመጣው። እንደሚባለው ንጉሡ ግንዱን ሲያይ በምርጫው ተደሰተ። ከዚያው ደማቅ ድግስ ተደገለ። ንጉሡን ዓጅቦው የመጡት ሊቀ ጳጳሱ፣ ቀሳውቅቱና እጨጌዎቹ በተራቸው ቡራኬና ጸሎት አደረሱ፣ ግንዱን ፀበል ረጨፉት። ብዙ ላሞችና በሬዎች ታርደው ትልቅ ግብዣ ተደረገ። በዚያ ሰው ለሦስት ቀናት ጨፈረ፣ ፈነጠዘ። አሁን ግንዱን ወደ ከበሮ የመለወጥ ከባዱ ሥራ መጀመር ይቻላል።

ሥራው፡ ብዙ አነስተኛ ደንኳኞች ተተክሉ። ሓምሳ ባለሙያዎች፣ ምግብ የሚያሰናዱ፣ የሚጠጣ የሚያቀርቡ፣ የማገዶ ዕንጨት የሚሰበስቡ መቶ ሓምሳ ወንድና ሴቶች፣ ሰፈሩንና ሠራተኞቹን የሚጠብቁ ንጉሡ የተዋቸው ሓምሳ የታጠቁ ወታደሮችን አካትቶ የሥራ ግብረ ኃይሉ ተደራጀ። ግንዱ ከሌላ የዲማ ዛፍ ጥላ ሥር ሆኖ ረጅሙና አስቸጋሪው የመፋቅና የመቦርቦር ሥራ ተጀመረ። የግንዱን የመሃለኛ ክፍል ቦርቡሮ ለማውጣት ብቻ ከሁለት ዓመት ከግማሽ በላይ ፈጀ። ቀስ ብለው በጥንቃቄ ሳይቸኩሉ ነበር የሚሠሩት። በመጨረሻ የመጠነ ዙሪያው ስፋት ስድስት ሳንቲ ሜትር የወፈረ፣ ሠፊኛው አፉ ሁለት ሜትር ከግማሽ ሊሞላው ምንም ያልቀረው፣ ቁመቱ ከአራት ሜትሮች በላይ የረዘመ፣ ትንሹ አፉ አንድ ሜትር ከግማሽ የሠፋ ያማረ፣ የተስተካከለ፣ የለሰለሰ ቀፎ ወጣ። ቀጥሎ ያለው ሥራ ሁለቱን አፎቹን በቆዳ ማልበስ ነበር።

የየትኛውም ዓይነት የላም ወይም የበሬ ቆዳ፣ ምንም ቢሰፋ የከበሮውን ዋና አፍ ሊሸፍን እንደማይችል የታወቀው ገና በጠዋቱ ነበር። ንጉሡ በግዛቱ ካሉት ዝሆኖች ግዙፉን ገድለው ቆዳውን፣ የታፋዎቹን እንዲሁም የፊትና የኋላ እግሮቹን ዓጥንቶች እና ጥርሶቹን እንዲያመጡ ምርጥ አዳኞች ልኳል። አዳኞቹ ቆዳውን እንዳያበላሹ ከፍተኛ ጥንቃቄ እንዲያደርጉ፣ በመሆኑም ዝሆኑን ከየት ቦታ መምታትና መውጋት እንዳለባቸው ጥብቅ ትእዛዝ ተሰጥቷቸዋል።

ጭንቅላቱን፣ አሊያ ከሆዱ ሥር ገብተው መውጋት ነበር ያለባቸው። ቆዳውን መና ስለሚያስቀረው ልቡን ወይም ትከሻውን መውጋት አይቻልም። አብዛኛው አዳኝ ከሚታደነው እንስሳው ጎንና ጎን ሆኖ እንደ ልብና ሳንባ የመሳሰሉ ስስ ብልቶችን መውጋት ጥሩ ዘዴ መሆኑ ያውቃል፤ ግን ለዚህ ልዩ ግዳጅ ይህ ዘዴ አይፈቀድም። አደኑ የሚካሄደው የባሩድ ጥይት ወደ ኢትዮጵያ ከመጣቱ በፊት አዳኞች ጦሮችን፣ ሰይፎችን፣ መጥረቢያዎችንና ቢላዎችን በሚጠቀሙበት ጊዜ ነበርና ከዝሆኑ ፊት ሁኖ ጦሩን ጭንቅላቱ ወይም ዓይኖቹ ላይ የሚወረውር ደፋር አዳኝ ያስፈልጋል።

5

አዳኞቹ ለአደን በወጡበት ጊዜያት በከበሮው ላይ እጅግ አስፈላጊው፣ ምናልባትም ዋናው የሚባለው ሥራ- ስድስት ወራት የፈጀ ቀፎውን በተለያዩ መዓዛ ባላቸው ጢሳ ጢስ የማጠን ሥራ እየተሠራ ነበር። ምንም እንኳን ዕንጨቱ ከተቆረጠ አሁን ሦስት ዓመታን ሊደፍን ቢችልም ሥራው በዕንጨቱ ውስጥ የቀረ ርጥበት ካለ አንጠፍጥፎ ለማድረቅ ይረዳል። በተጨማሪም ብርካቱ ይሰጠዋል። ቀፎው እየታጠነ ውስጡም ውጫም በተለያዩ የሙጫ፣ የዘይቶችና የአጠንካሪ ፈሳሾች ውህዶች ይለቀላቸዋል። ከነዚህ በርካታ ፈሳሾች መካከል “ብዕሪር” እና “ቁልቁል” ከሚባሉ ተክሎች የሚዘጋጀው አንደኛው ነበር። ሂደቱ “አሮስቶ” ሲሠራ እሳት ላይ የምትለቀለቀውን ዶር በፈሳሽ እንደመለቅለቅ ማለት ነው። እዚህ ደረጃ ላይ ነው ከፍተኛ ጥንቃቄ፣ ክትትል፣ ብስለት እንዲሁም ስለ ዕንጨቱ ደንበኛ ዕውቂያ የሚያስፈልገው። ዕንጨቱን በውህዶቹ እንደሚፈለገው ሳይቀቡ በጥድፈያና በትኩስ ጭስ ከታጠነ በቶሎ ደርቆ ሊሰነጠቅ ይችላል። በቂ ሙቀት ሳይሰጡና ጢስ ሳያጥኑ ውህዶቹን መለቅለቅ ደግሞ በዕንጨቱ ውስጥ ያለው ርጥበት እንዳይወጣ ያደርገውና ከበሮው ተጠናቆ ሲሞከር ተሰንጥቆ ያንን ሁሉ ልፋት ከንቱ ያደርገዋል። የሁለቱ ከበሮ ሠሪዎች ዕውቀትና ልምድ የሚፈተንበት አጋጣሚ ከዚህ ላይ ነበር። አንዴ ይህ ሥራ ከታለፈ የተቀረው ሥራ፣ ምንም እንኳን በየትኛውም መልኩ ሊናናቅ የማይችል ቢሆንም ቀላል፣ ያልተወሰነበት፣ ቀጥተኛ አድርጎ መቁጠር ይቻላል።

አዳኞቹ ለሳምንታት ዱር ከቆዩ በኋላ ታላቅ ግዳይ ጥለው፣ ሃያ ወንዶች የተሸከሙት እንደ መሰላል በመሰለ መጫኛ ላይ የተቀመጠ ግዙፍ ቆዳ፣ እያንዳንዱ አራት አራት ሰዎች የተሸከሙት ሁለት ግዙፍ የዝሆን ጥርሶች፣ ሁለት የታፋ አጥንቶችና ስምንት የኋላ እና የፊት እግሮች አጥንቶች ይዘው ተመለሱ። አዳኞቹ እንደተናገሩት ቆዳውን በጥንቃቄ ለመገፈፍ ሦስት ቀናት ፈጅቶባቸዋል። በተጨማሪም ሌላ ዝሆን ገድለው እያንዳንዳቸው በሁለት ሰዎች ሽክም የሚያዙ ጥርሶቹን ይዘዋል። የተወሰኑ አዳኞች በአደን ወቅት እግርና እጃቸውን የተጎዱ ሁለት አዳኞች ደግፈዋል። ሌሎች አራት አዳኞች ደግሞ የታዋቂውን አዳኝ፣ የነጋን አስከሬን ተሸክመዋል። ነጋ በጀግንነት በትልቅ ዛፍ ተከልሎ ዝሆኑን እየጠበቀው ነበር። የወረወረው ጦር በዝሆኑ ቀኝ ዐይን ገብቶ በግራ ዐይኑ ወጣ። ነገር ግን ነጋ በዝሆኑ እግር ተጨፍልቆ ወዲያው ሞተ። አደኑን ሲመሩት ከነበሩት ሁለት አዳኞች አንዱ ነበር። የእርሱ ሞት በ“ታላቁ ከበሮ” ዕቅድ ውስጥ የተመዘገበ ታላቅ ክስረት እርሱ ሆነ። ነጋ ለዕቅዱ ሕይወቱን አሳልፎ ሰጠ።

6

አሁን ተራው በአገሪቱ ለሚገኙ ምርጥ ቆዳ አልፈዎችና አለስላሾች ነው። ቆዳው ቀፎው ላይ ከመወጠሩ በፊት እንዲያዘጋጁት ኃላፊነት ተጥሎባቸዋል። ቆዳው ተዘርግቶ ፀሐይ ላይ ሲወጠር ሽታው የትና የት ርቀት ድረስ ይሸት

ነበር። ጥቂት ጨው ተበትኖበት ነበር እንደተገፈፈ የተጠቀለለው። ቆዳውን የመፋቁና የማለስለሱ ሂደት ሙሉ ስድስት ወራት ፈጅቶ ነበር ማለት ይቻላል። ቆዳውን መሬት ላይ በዕንጨት ካስማዎች ከወጠሩት በኋላ ሁሉን ነገር በአንድ ዝንቆላ ወደ አመድነት ሊለውጡ የሚችሉ ጭልፊቶች፣ አሞራዎችና ሌላም አዕቃፍን መጠበቅ ነበረባቸው። ቆዳው በጨው፣ በበሬ ሽንት፣ በአዞ ሐሞት፣ በዘይት፣ በቅቤ እና በሌሎች ውህዶች ከተከሸነ በኋላ እንዲደርቅ ፀሐይ ላይ ለብዙ ሳምንታት ተሠጣ። ከዚያ ሽታው እስኪጠፋ ድረስና ዋና ከበሮ ሠሪዎቹ በሚፈልጉት ደረጃ እንዲለሰልሰ በተለያዩ የፈሳሽ ውህዶች፣ ዘይትና ኮምጣጤ ይዘፈቃል። የኩንቢውና የእግሩ ቆዳም ለመጠፈርያ እንዲያገለግል እንዲዘጋጅ ሆኗል።

ቆዳው በዕንጨቱ ቀፎው ላይ መወጠር በራሱ ቀላል ሥራ አይደለም፤ ምክንያቱም ምንም ዓይነት የመጨማደድ ጉርባት መኖር የለበትምና። በመጨረሻ ድምፁንና መስተጋባቱን የመሞከሪያ ጊዜ መጣ። ምርጥ ከበሮ ማስተጋባት አለበት። የከበሮው የዕንጨት ቀፎው ግድግዳ ውፍረት፣ የቆዳው ዝግጅት፣ የቆዳው የውጥረት ንረት የሚፈለገውን ድምፅ ከመስተጋባቱ ጋር ለማውጣት ወሳኝ ነገሮች ናቸው። ዋናው ከበሮ ሠሪ እስኪረካ ድረስ የቀፎውን ግድግዳ ከአንዳንድ ቦታዎች ላይ እስከመላግ የደረሰ በወሳኝ ነገሮች ላይ የመጨረሻ ማስተካከያዎች ተደርገው ነበር።

ሆኖም ከበሮው ሊያወጣው የሚገባውን የድምፅ ጥራት በመወሰን ረገድ ግን የዋናው ከበሮ ሠሪ ፍርድ ብቻ በቂ አይደለም። ከበሮውን የሚመቱት፣ በተለይ የዋናው ከበሮ መች ቃል ወሳኝ ነበር። ከበሮ መችዎቹ በከበሮው እስካልተደሰቱ ድረስ የዋናው ከበሮ ሠሪ ርካታ ብቻ ዋጋ የለውም። ከበሮውን ወዶት እንደሆነና እንዳልሆነ፣ በዛውም የአመታቱን ጥበብ ሊፈትንበት የከበሮ መችዎቹ አለቃ (ዋናው ከበሮ መች) ተጠራ። ምርጥ ከበሮ አምስት ድምፆችን ማውጣት አለበት። ምርጥ ከበሮ እንደተራሮች ማስተጋባት፣ እንደ ጉማሬ ማጉረምረም፣ እንደ ጅብ መጮኽ፣ እንደ አንበሳ ማጋሳት፣ ከሁሉም በላይ ደግሞ እንደ ሐምሌ ነጉድጓድ ማስገምገም አለበት። ያለነዚህ አምስት ልዩ የድምፅ ቅንጅት አንድ ከበሮ ግሩም ከበሮ ሊሆን ይችላል ይሆናል እንጅ፣ ድንቅ ከበሮ፣ ዓይነታ ከበሮ፣ ለታላቅ ንጉሥ የሚገባ ከበሮ ሊሆን ግን አይችልም።

የከበሮ መችዎቹ አለቃ ከዋናው ከበሮ ሠሪ ጋር ሆኖ የከበሮውን ድምፅ ሲያዳምጥ፣ የቆዳውን ውጥረት ሲያስተካክል፣ ከበሮው ጎን ጎን በተመረጡ ቦታዎች ላይ ሲፋቅና ሲታሽ ሁለት ሳምንታትን አሳለፈ። ይህ ሁሉ የሚሠራው የከበሮ መችዎቹ አለቃ በቋሚነት ከበሮውን እየመታ፣ የሚፈልጋቸውን ድምፅ ለማውጣት እየሞከረና በጥንቃቄ እየዳመጠ ነበር። የከበሮ መችዎቹ አለቃ በመጨረሻ በእርካታ ጭንቅላቱን እስኪነቀንቅ ድረስ ሁሉም ነገር መደረግ ነበረበት።

ከረጅም ቆይታ በኋላ ከበሮውን እንዲያስገጥሙት ለሰዓሊዎች ተሰጠ። ስድስት ሰዓሊዎች ከአለቃቸው ሥር ሆነው የሚያማምሩና የሚያስደምሙ ስዕሎችን መቀባት ጀመሩ። ሰዓሊዎቹ ቀለም የሚበጠብጡላቸው፣ የቀሰም ብዕር የሚያዘጋጁላቸው፣ ብሩሾቻቸውን የሚያፀዱላቸው ዓስራ አምስት ረዳቶች ነበሯቸው። የከበሮውን ዋና አፍ ያስዋበት ሁለት በግዛቱ የሚታወቁ ሰዓሊዎች ነበሩ። ንጉሡ በዙፋኑ ላይ የረጅም ዕድሜ ምልክት ከሆነው ከትልቅ የዲማ ዛፍ ሥር ተቀምጠዋል። ከንጉሡ ዳራ የሚያምር የፀሐይ ብርሃን ይታያል። ሕዝቦቹ ከንጉሡ ሥር ግብር ተቀምጠው ይበላሉ። ይህ ስዕል በግዛቱ የሰላምና ብልፅግና ዘመንን የሚያሳይ ነበር። ሌሎች ሁለት ሰዓሊዎች በትንሹ የከበሮው አፍ ላይ ሳሉ። የእነርሱ ስዕል ደግሞ ንጉሡ ጠላቶቹን አሸንፎ፣ ሠራዊቱ ድል ነስቶ፣ ምርኮ ይዘው፣ ምርኮኞች እየነዱ ሲመለሱ ያሳያል። ሁለት ተጨማሪ ሰዓሊዎች አበባዎችንና ተክሎችን፣ የቀሳውስትን፣ የነጋዴዎችንና የእጅ ባለሙያዎችን የዕለት ተዕለት ኑሮ እና እንቅስቃሴ፣ እንዲሁም ባህላዊ ምልክቶችንና ጥልፎችን በሚያሳይ ስዕል የከበሮውን ዙሪያ አስገጥሞት። በመጨረሻ ከበሮው ዝግጁ ሆነ። ነገር ግን ሥራው አልተጠናቀቀም። ከበሮውን ከቦታ ቦታ ለማንቀሳቀስ መጫኛ ሠረገላ ያስፈልገዋል። የሚፈለገው ከበሮውን መችዎቹን ሊይዝ የሚችል በፈረስ የሚጎተት ሠረገላ ነበር።

ይህ ሥራ ሲከናወን ሌሎች ጥበቦችን የዝሆኑን የታፋ፣ የፊትና የኋላ እግር ዓጥንቶች በመከሸን ተጠምደዋል። ዓጥንቶቹ መቅኔያቸው ወጥቶ ልዩ በሆነ ጨው እና አመድ እንዲሞሉ ከተደረገ በኋላ በሰም ታሸጉ። እነዚህ ዓጥንቶች የከበሮው መምቻ ሆኑ። ለአያያዝም እንዲያመቹ ጭምር በሚያማምር ሁኔታ ተልገው በጠፈር ተጠለፉ። በአጠቃላይ ጥበቦች ሳስራ ሁለት ዓጥንቶችን ከሸነው ወደሚያማምሩ የከበሮ መምቻዎች ለወጡ። አምስት ከበሮ መችዎች ሳስሩን መምቻዎች ሲይዙ፣ ሁለት ለምናልባቱ መለዋወጫ በሚል ይቀመጣሉ።

በመጨረሻም ከበሮውን የሚሸከመው ባለአራት መንኮራኩር ሠረገላ ተሠራ። ሠረገላው አራት ከበሮ መችዎች ቆመው እንዲጫወቱ የሚበቃ ነበር። መወጣጫ ዕንጨቶች ከመሬት ወደ ሠረገላው ካጋደሙ በኋላ ከበሮውን እየፈሩ እየቸሩ በጥንቃቄ ጎትትው ጋራው ላይ አወጡት። ምንም እንኳን ከበሮው መጀመሪያ የግንድ ጉማጅ ከነበረበት መጠኑ አሁን የቀረው የቀፎ ያህል አንሶ ከብደቱ ቀላል ቢሆንም፣ አራት ፈረሶች የሚጎትቱት ሠረገላ እና ሠረገላው ላይ ጎትቶ ለመጫን ሃያ አራት ሰዎች ያስፈለጉት ግዙፍ ነበር። ከበሮው እንዳይንቀሳቀስ በአራት ችካሎች ከወጠሩት በኋላ እንዳይንከባለል ከዝሆኑ ኩንቢ እና እግር ቆዳ በተዘጋጁት ጠፍሮች ከሠረገላው ጋር አሰሩት። እንደ ውበት እንዲያገለግል የዝሆኑን ጥርሶች ቅስት-ድልድይ አስመስለው ሠረገላው ላይ ከከበሮው ግራና ቀኙ ጎኑ አስቀመጡ። ልክ ይህ ሲያልቅ የ“ታላቁ ከበሮ” ዕቅድ እንደተጠናቀቀ ተበሠረ። የንጉሡ መልእክተኛም የከበሮው መጠናቀቅ እና ወደ መሃል አገር ጉዞ የመጀመሩን መልካም ብስራት ለንጉሡ እንዲነግረው ተላከ። አሁን በወቅቱ የኢትዮጵያ ዋና ከተማ እና መንበረ ንግሥ ወደ ሆነችው አክሱም የሚደረገው ረጅም ጉዞ ተጀመረ። ሁሉንም ድንኳኖች መንቀልና ጎጆዎችን ማፍረስ አለባቸው። ነገር ግን በአካባቢው ቋሚ መንደር ተመሥርቶ ስለነበር የተወሰኑ ሰዎች በዚያው መቅረት መረጡ።

ጉዞ ወደ ቤት፡ ላለፉት ሁለትና ሦስት ዓመታት በጊቤ ወንዝ ዳርቻ በድንኳን ከትሞ የነበረው የሠራተኞችና የወታደሮች ሠራዊት አሁን ደግሞ እንደ አዲስ ተለውጦ የ“መሃንዲስ” ሠራዊት ሆኗል። በአስፈላጊ ቦታዎች ሁሉ መንገድ ቀድመው ይጠርጋሉ። ቋጥኝና ዓለቶችን ይፈነቅላሉ፣ ጉድጓዶችን ይሞላሉ፣ ቁጥቋጦችን ይመነጥራሉ። ምግብ የሚያዘጋጁት እና ውሃ የሚያመጡት እንዲሁም ሌሎች ጋሻ ጃግሬዎች ብቻ ናቸው በቀድሞው ሥራቸው ላይ የቆዩት። ሁለት እንስሳ ጉን-ለጉን ሊያሳልፍ የሚችል መንገድ ነበር ከሠረገላው ፊት ፊት የሚጠረገው። ሠረገላውን ለመጎተት በቋሚነት ከተዘጋጁት የጋማ ከብቶች አንዳንድ ጊዜ ፈረሶች ሌላ ጊዜ ደግሞ በቅሎዎች አገልግሎት ላይ ውለዋል። ኮረብታዎችንና ተራራዎችን ጭምር ማለፍ ነበረባቸውና ሠረገላው አክሱም ለመድረስ ስድስት ወራት ፈጅተውበታል ማለት ይቻላል። ከበሮውን ከግዛቱ ጋር ያስተዋወቀው ጉዞ ይህ ነበር።

ንጉሡ ራሱ የመረጣቸው ሳስራ አምስት ምርጥ ከበሮ መችዎች አምስት አምስት ሆነው በሦስት ቡድኖች ተከፍለዋል። ሁሉም በዋናው ከበሮ መች ይመራሉ። እያንዳንዱ ቡድን ሁለት ረጃጅም፣ ፈርጣማ እና ግዙፍ፣ ሁለት መካከለኛ ቁመት ያላቸውና አንድ ድንክ አባላትን ያካተተ ነበር። ሁሉም ከበሮ መችዎች ሕይወታቸውን በሙሉ ከበሮ ሲመቱ የኖሩ በመሆናቸው ሁሉንም ምቶች ከነምጣኔዎቻቸውና የዜማ ቅንብር ጠንቅቀው ያውቃሉ። ለዚህ አስተማማኝ ማረጋገጫ የሚሆነው ሁሉም በከፊል አሊያም ሙሉ ለሙሉ ደንቁረዋል፤ ከበሮ መችዎች የሰላ የመስማት ችሎታ እንደሌላቸው የሚታወቅ ነገር ቢሆንም፣ አንድ ከበሮ መች የሚያስፈልገው ነገር ከእጅ ጣቱ እስከ እግሩ አውራ ጣት ጫፍ፣ መላ

ሰውነቱ የተዋሃደው የጊዜ አጠባበቅና የምጣኔ ችሎታ ማዳበር ብቻ ነው። በሁለት ሳምንት ጊዜ ውስጥ ሁሉም ቡድኖች ተዋህደው በአንድነት ለሰዓታት ሳያቋርጡ መጫወትና ትርጉት ማሳየት ችለዋል።

ከዝሆኑ የታፋ ዓጥንቶች የተዘጋጁት መምቻዎች የተሰጡት ለረጅሞቹ ሲሆን ከከበሮው ዋና አፍ ጎንጎን ቆመው ይጫወታሉ። እያንዳንዳቸው እነዚህን ግዙፍ መምቻዎች በቀኝ እጆቻቸው፣ በግራ እጆቻቸው ደግሞ ቀለል ያሉትን ከዝሆኑ የፊተኛ እግሮቹ የተዘጋጁትን ረጃጅም መምቻዎች ይይዛሉ። ሁለቱም መችዎች የፊትና የኋላ ገላቸውን ለመሸፈን ብቻ ሙሉ ለሙሉ ከነብር ቆዳ የተዘጋጀ ልብስ ሲለብሱ ቀኝ እጆቻቸውና ትከሻቸው ሙሉ ለሙሉ ተራቁቷል። ግንባሮቻቸውም ላይ የአንበሳ ጎፈር አስረዋል። ሁለቱ ባለ መካከለኛ ቁመታሞቹ በሠረገላው የኋለኛ ክፍል፣ በከበሮው አነስተኛ አፍ ዳርና ዳር ሆነው ይቆማሉ። ከዝሆኑ የፊት እግር ዓጥንቶች የተዘጋጁትን ረጃጅም መምቻዎች ሲይዙ እንደ መደበኛ እግረኛ ወታደር ለብሰዋል።

በመጨረሻም በእያንዳንዱ ቡድን ውስጥ ያለው ድንክ ከረጃጅሞቹ መችዎች ከፍ ብሎ እግሩን አንፈራጥጦ በከበሮው ላይ ይቀመጣል። የጉሬዛ ወይም የጭላዳ ዝንጀሮ ቆዳ የሚለብስ ሲሆን፣ የጥቁርና ነጭ ፀጉር ቆዳ ከታች ሲለብስ ደማቅ ቀይ ሻሽ ራሱ ላይ ያስራል። በእጁም ከኋለኛው የዝሆን ዓጥንት የተዘጋጀውን ወፍራም እና ከበድ ያለውን መምቻ ይይዛል። አምስት አባላት ያሉት የከበሮ መችዎቹ ቡድን ይህንን ይመስላል።

9

ሦስቱ ቡድኖች የሚጫወቱት ተራ በተራ ነበር። የመጀመሪያው ቡድን ማለዳ ላይ ጉዞ ሲጀመር ጀምሮ ለሦስት ወይም አራት ሰዓታት ከተጫወተ በኋላ ረፋድ ላይ፣ ፀሐይዋ መጋል ስትጀምር ያቆማል። ለሃያ ወይም ሠላሳ ደቂቃዎች ከታረፈ በኋላ ሁለተኛው ቡድን እስከ ተሰያት በኋላ ይጫወታል፤ የፀሐይዋ ንዳድ የማይቻል ሲሆን ያቆማል። ሦስተኛው ቡድን ይቀጥልና እስከ አመሻሽ፣ ለአዳር እስኪሰፍሩ ድረስ ይጫወታል። ከበሮ መችዎቹ የተለያዩ ዜማዎችን ነበር የሚጫወቱት። አንዳንዴ ለሰላሳና ቀዝቀዝ ያለ፣ ልክ እንደ ቤተ-ክርስቲያን የንግሥ በዓላት ጊዜ እንደሚመታው ምት ይመታሉ። ሌላ ጊዜ ደግሞ ሞቅ፣ ፈጠን ፈጠን ብለው እየመቱ ይጫወታሉ። ሁለቱ ረጃጅሞቹ ከበሮ መችዎች በሙሉ ኃይላቸው ከበሮውን ሲደልቁት ምድሯ ታረገርግ ነበር። የማንንም ልብ ያርዳል። ልክ እንደ መሬት መንቀጥቀጥ ዓይነት ስሜት ነበረው። እስከ ሰማንያ ኪሎ ሜትሮች፣ ከዚያም በላይ ርቀት ያሉ ሰዎች ያደምጡታል።

እነዚህ ውስጥ ድረስ ዘልቀው የሚሠሙ ምቶች እና ሰዎች የ“ንጉሡ ከበሮ” እያሉ መጥራት የጀመሩት የከበሮው ዝና በመቶዎች የሚቆጠሩ ሰዎችን ከያሉበት እያሰባሰበ በሚያልፍበት መንገድ ዳርና ዳር ያሰልፍ ነበር። ከበሮው ተአምራዊ ኃይል እንዳለው በሰዎች ዘንድ መናፈስ ጀመረ። ሰዎች ከበሮውን ወይም የተሸከመውን ሠረገላ ለመንካት እና ለማየት ከሩቅ መንገድ ተጉዘው ይመጡ ነበር። አንዳንዶች ከበሮው ርኩስ መናፍስትን ያስለቅቃል ሲሉ ሌሎች ደግሞ ሰውን ጥበበኛና ብልህ የሚያደርግ ኃይል አለው ይላሉ። ነፍስ ጡር ሴት ከበሮውን ከነካቸው የተረገዘው ልጅ ታላቅ መሪ ይሆናል ያሉም ነበሩ። ከበሮውን መንካት ብቻ መልካም ዕድል ያስገኛል የሚሉም ነበሩ። ምን ተባለ ምን ከበሮው በሕይወት ዘመን ለአንድያ የሚታደሉት አጋጣሚ ነበር። ከበሮው ከዚያ በኋላ በዚያ መንገድ አያልፍም። ያዩት ሁሉ በግዙፍነቱና በኃይሉ ተደንቀዋል። ከከበሮው ጨዋታ ጋር አብረው እየጨፈሩ፣ ከበሮ መችዎቹ ሲጫወቱ ፊታቸውን እያጠበ የሚወርደውን ላቦት፣ በላቦቱ የወረዘውን አንፀባራቂ ገላ እየተመለከቱ ለሰዓታ ሠረገላውን ተከትለው ይጓዛሉ። ገበሬዎቹ እርስ በርሳቸው ሊሉት እንደሚችሉት “ከበሮ መደለቅ በርግጥ ኢድካሚ ነገር ነው።” ቀኑን ሙሉ ስንለፋ

ብንውልም እንደዚህ ፋታ አጥተን ላባችን ጠፍ አይልም። ሲደክመንም በእርሻና በሜዳዎቻችን ዐረፍ ማለት እንችላለን። ከበሮ መቻቻዎቹ ግን ሳያቋርጡ መምታት አለባቸው፤ ሙሉ ለሙሉ ድስቅ ብለው ቢደክሙም ትርጉሙን ማቋረጥ አይችሉም። ትርጉሙ ካላለቀ ከበሮ መቻቻው ዕረፍት የለውም። ደግሞም ቀን ተቀን መጫወት አለባቸው! “ጭሰኛ ሆኖ አፈር መግፋት ይሻላል። ሕይወታችን ከባድ ናት ብለን እናስብ ነበር፤ የከበሮ መቻቻ ሕይወት ግን ከኛ ሕይወት እጅግ የከበደች ናት” ሳይሉ አልቀሩም።

የሴቶቹ አመለካከት ግን ፈፅሞ የተለየ ነበር። በላባት የወረዘውና አንፀባራቂ የከበሮ መቻቻቹ ገላ እጅግ ማራኪና ፍቅር ቀስቃሽ ሆኖባቸዋል። ከበሮው ባለፈባቸው ቦታዎች ሁሉ ሴቶች በከበሮ መቻቻቹ ተማርከው ያንጎራጎሯቸው ዜማዎች መደመጥ የተጀመሩት ወዲያውኑ ነበር።

ከበሮ መቻቻ ሆይ ውሰደኝ ካንተ ጋር
በቃህል “ነዩ!” በለኝ፤ አሊያም በጥቅሻ
ጓደኞቼን ሳልሰናበት፤ እናት አባቴን
እከተልሃለሁ ወጥቼ ብቻዬን
ይህችን የደረብኳት ነጠላ ለብሼ
እመጣለሁ አኩሱም ጥርሴንም ነክሼ
የቅማላም ገበሬ ሚስትስ ከመሆን
መወሸም ይሻላል ከበሮ መቻቻን

ሌላው ዜማ የሚከተለው ይዘት ነበረው፡-

ከበሮ መቻቻው ልቤን መውሰዱ ምን ያጠራጥራል?
ሰው ሁሉ እሚያውቀውን ምን መጠየቅ ያሻል?
ይልቅስ ሚስቲቱን ጠይቄልኝ በሰው
ባሏ ልቤን ወስዶ ወዴት አደረሰው!

የከበሮው ቡድን ለሚያቀርቡት ትርጉህ ገበሬዎች ምግብ እንዲያቀርቡና የሚጠጣ እንዲሰጧቸው ንጉሡ እንዳዘዘ ተሰምቷል። የኢትዮጵያውያኖች ከቆየ እንግዳ ተቀባይነት ባህላቸው ጋር ገበሬዎቹ የንጉሡን ትዕዛዝ የተቀበሉት በደስታ ነበር። ለቡድኑ በሙሉ፣ በተለይ ለከበሮ መቻቻቹ የበሰለ ምግብ፣ ፍራፍሬዎች፣ ወተት እና ሌሎች መጠጦች እንዲሁም ምግብ ማንሸራሸሪያዎች በገፍ ይዘው መጡ። ተጓዥ መንገደኛንና እንግዳን ውለታ ሳይቆጥሩ ማስተናገድ ቀድሞ እንደነበረ ሁሉ አሁንም ድረስ ያለ ባህል ነው። ነገር ግን እነዚህ እንግዶች ብቻ አይደሉም። ልባቸውን የሰረቁ፣ ያዘጋጁባቸው፣ ያስደመሟቸው ከበሮ መቻቻች ናቸው። ተራ ከበሮ መቻቻችም አይደሉም፤ የንጉሡ ከበሮ መቻቻች

ናቸው። ምግብ ያማያመጡና ሊያመጡ ያልቻሉት ለሁለት ሰዓታት ያህል የጉልበት ሥራ ይሠራሉ። በመንገድ ጠረጋው፣ አፈርና ደንጋይ በማመላለሱ፣ በቁፋሮውና ለመሸጋገሪያ የሚሆን ግንድ በማንጠፍ ያግዛሉ። የንጉሡ ከበሮ በመንደራቸው ሲያልፍ ለማየት ለመጣ ሁሉ አስደሳችና የማይረሳ አጋጣሚ ነበር። ይህ ወቅታዊና እየተሠራ ያለ ታሪክ ነበርና ሁሉም ሰው በተቻለው መሳተፍ በመቻሉ ራሱን እንደ ዕድለኛ ቆጥሮታል።

ከበሮው ወደ አኩላም ከተማ ዳርቻ እየተቃረበ ሲመጣ አቀባበል ሊያደርግለት ሕዝቡ በነቂስ ወጥቶ ከገበያው ቦታ ተሰባስበው። የከተማው ሰው የከበሮውን ድምፅ መስማት ከጀመረ ከዛሬው ጭምር ሦስት ቀናት ሆኗል። ከመንገዱ አለመመቻትና ከከበሮው ከብደት ሠረገላውን የሚጎትቱት ፈረሶች ሊጋልቡም ሆነ ሊያሰግሩ አልቻሉም። አድካሚ በሆነ ሁኔታ ቀስ እያሉ በመራመድ የሚጓዙት በቀን ዓስር ኪሎ ሜትሮች ግፋ ቢል ከዚያ ትንሽ ቢያልፍ ነው።

ረፋዱ ላይ የከበሮው ጓዝ ፊተኞቹ ከአድማሱ ባሻገር በደብዛዛው መታየት ሲጀምር በሊቀ ጳጳሱና ንቡረ-ዕዱ የሚመራ የቀሳውስት ስብስብ ባማረ የቤተ ክርስቲያን አልባሳት ተንቆጥቁጠው፣ እጅግ በሚያማምሩ ዣንጥላዎችና ድባቦች ሥር ፅላተ ሙሴን ይዘው ወደ ገበያው ቦታ ወርደው የከተማይቱን ማዕከላዊ ቦታ ያዙ። የማዕበሉ ድምፅ ግምግምታ በየደቂቃው እየቀረበ ቢሆንም ከበሮውና የተሸከመው ባለአራት ፈረስ ሠረገላ እስኪደርሱ ሕዝቡ ለአራት ተጨማሪ ሰዓታት፣ እስከ ተሲያት፣ ፀሐይዋ ግርር እስክትል መጠበቅ ነበረባቸው።

በመጨረሻ ሠረገላው በፈረሶቹ እየተጎተተ፣ ከበሮ መችዎቹ ከበሮውን እየነረቱት ደረሱ። ቡህ ቡህ፣ ትርም ትርም፣ ዋህ ዋህ፣ ቡም ቡም፣ ትዝም ትዝም፣ ቡህ ቡህ፣ ትርም ትርም፣ ዋህ ዋህ፣ ቡም ቡም፣ ትዝም ትዝም... ታሪኩን ካቀበሉኝ ሰዎች ያሰሙኝ የከበሮው ድምፅ አንጻር በተቻለ መጠን ቢቃላት ለማቅረብ የቻልኩት እንደዚህ ነው። ከነዚህ አምስቱ ዋና ዋና ድምፆች መካከል በተጨማሪ በተለያዩ ደረጃዎች የሚሰሙ ድምፆች ነበሩ። ለምሳሌ የ“ቡም ቡም” ድምፅ ከሹከሹከታ ጀምሮ የሙብረቅ ቁጣ እስኪመስል ድረስ ሊመታ ይችላል። የተቀሩትም ድምፆች በእንደዚሁ የተለያዩ ደረጃዎች ሊመቱ ይችላሉ። በእነዚህ ድምፆች ቅንብር የሚሰማው ዜማ አዝናኝ ከመሆኑ የተነሳ ቀኑን ሙሉ ሲደመጥ ቢውል የሚሰለች አልነበረም።

የከተማው ሰው እና ቀሳውስቱ በከበሮው ነጮድጓዳ ድምፅ ርዷል። የቆሙባት መሬት ከእግራቸው ስር ስትርገበገብ በታላቅ አድናቆት ተውጠው ነበር። ሠረገላው የገበያውን ቦታ ለሦስት ጊዜያት ከዞረ በኋላ ፅላተ ሙሴው እና ሊቀ ጳጳሱ ከተከታዮቻቸው ከተሰየሙበት ቦታ ብዙም ሳይርቅ ቆመ። ከበሮ መችዎቹ ንጉሡ እስኪመጣ ድረስ ለአንድ ሰዓት ያህል ሲጫወቱ ቆይተዋል። ንጉሡ በነጭ ፈረሱ ተቀምጦ ወደ አንድ ደርዘን ከሚሆኑ ራሶቹና ደጃዝማቾቹ ጋር እየጋለቡ መጡ። ሌሎች በርካታ ከፍተኛ ሹማምንትና ባለስልጣናት የተወሰኑት በፈረስ እየጋለቡ የተቀሩት ደግሞ በእግራቸው በሰምሶማ እየሮጡ ራሶቹንና ደጃዝማቾቹን ተከትለዋል። ንጉሡ ከፈረሱ ወርዶ ከቀሳውስቱ በስተቀኝ በኩል ከከበሮው ፊት ለፊት ካለው ቦታ ተሰየመ። አሁን ወደዚህ ድንቅ ከበሮ የተለወጠውን ግዙፍ ጉማጅ ግንድ ለመጀመሪያ በጊዜ ወንዝ ዳርቻ ተጋድሞ ካየው ሦስት ዓመታት አልፎታል። የሥራውን ሂደት ሁሉ በመልእክተኞቹ በኩል ከሠራተኞቹ ጋር በቅርበት ሲከታተል ነበር። ስለዝርዝር ሥራውና ሂደቱ ሙሉ መረጃ አለው። ሆኖም አሁን በሚያየው ነገር ተደንቋል።

ንጉሡ ወደ ከበሮው አምርቶ በጥንቃቄ አሠራሩን መረመረ፤ የተሳሉትን ስዕሎች ተመለከተ። በጣም ድንቅ ነበር። ሁለቱን ዋና ከበሮ ሠሪዎች ጠራቸው። ተንደርድረው እግሩ ሥር ወደቁ። በእጆች አንስቷቸው በደስታ ተቀብሎ አቀፋቸው። በእርግጥ ይህ አንድ የጥበበ ባለሙያ በቀላሉ የሚያገኘው ክብር አልነበረም። በዚያው ቅፅበት ሁለቱም ጠረኞች ባይሆኑም የክብር ደጃዝማችነት ማዕረግ ተሰጣቸው። የአዳኞቹን አለቃ መሪ ጠራው። ወደፊት ቀረበ፤ የደጃዝማችነት ክብር ተሰጠው። ከዚያ ንጉሡ በአደጎ ወቅት ሕይወቱ ያለፈችውን የጀግናውንና የደፋሩን አዳኝ የነጋን ስም አውስቶ ለክብሩ ሲል ታላቁን ከበሮ “ደጃች ነጋ” ሲል ሰየመው። በዚህ ዕውቅና የነጋ ቤተሰቦች የመሬት ባላባትነት ጥቅም እንደሚያገኙ ጥርጥር የለውም። በመቀጠል ከበሮውን በስዕል ያሸበረቁትን ሰዓሊዎች ከነአለቃቸው ጠራ፤ ሁሉም የ“ብላታ”ነት ማዕረግ ሲሰጣው አለቃቸው ብላቴን ጌታ ተባለ። ላለፉት ዓመታት የካምፑን ሠራተኞች ከጠላትና ከአውሬ ጥቃት በታላቅ ተጋድሎ ሲጠብቁ የነበሩትን ወታደሮች ጠራ። የመሬት ርስትና በጠሩ ውስጥ የደረጃ ዕድገት ሠጣቸው። ንጉሡ ይህን ሁሉ ካበቃ በኋላ ሥነ ስርዓቱ እንዲጀመር የመክፈቻ ቡራኬ እንዲያቀርቡ ወደ ሊቀ ጳጳሱና ንቡረ-ዕዱ ፊቱን አዙሮ ምልክት ሰጣቸው።

የመክፈቻ ሥነ ስርዓት፣ “ቡራኬው”

ተራው የቀሳውስቱ ሆነ። ሊቀ ጳጳሱ ወደፊት ሲጠጉ ንቡረ ዕዱ፣ አቡኖቹና እጩጌዎቹ- ባጠቃላይ ወደ ዓስራ ሁለት የሚሆኑ ጥቁር አልባሳቸውን ለብሰው፣ ከፍ ያለው ባለ ደርዘ ኮፍያቸውን እንዳጠለቁ ተከተሏቸው። በግዕዝኛ ለስለስ ብሎ በግልፅ የማይሰማ ረጅም ፀሎት በማጉተምተም ጀመሩ። የገበያው ቦታ በፍጹም ፀጥታ ተዋጠ። በሃር ጨርቅ የተጠቀለለ የወርቅ መስቀል የያዙበትን ቀኝ እጃቸውን አንስተው ወደ ከበሮው እንደጠቆሙ የመስቀል ምልክት አመለከቱ። ይህን ለሦስት ጊዜያት አደረጉ። አንደኛው ቁስ ወደፊት ቀረብ ብሎ ፀበል የያዘ የብር ፅዋ አቀረበላቸው። አቡኑ እጃቸውን በፅዋው ውስጥ ከነከሩ በኋላ መጀመሪያ ጸበሉን ወደ ንጉሡ አቅጣጫ ፈነጠቁ። ከዚያ ቀሳውስቱ እየተከተሏቸው ሠረገላውና አራቱ ፈረሶች ላይ በግዕዝ ቃለ ቡራኬ እያሰሙ ለሦስት ጊዜያት እየዘሩ ጸበል ረጨዋቸው። አንዱም አቡን እርሳቸውን እየተከተለ ጥናውን ወደግራና ቀኝ እያወራጩ ዕጣን ያጥናል። ከበሮው የሰላም፣ የብልፅግና እንዲሆን ንጉሡም የንግሥናው ዘመን እንዲረዝም ተመኙ።

ሊቀ ጳጳሱና አቡኖቹ ጸሎታቸውንና ቡራኬያቸውን ሲጨርሱ በቦታው ቀሳውስቱ ተተኩ። ለበዓሉ ተዘጋጅተዋል። ነጭ ካባ ደርበዋል፣ ነጭ ጥምጣም ጠምጥመዋል፣ በአንድ እጃቸው መቋሚያ በሌላ እጃቸው ፀናፅል ይዘዋል። ፅላተ ሙሴውን የያዙት በሚያማምሩ ዣንጥላዎቻቸው ጥላ ሥር እንደቆሙ ታላቁን ከበሮ ሦስት ጊዜ ዞሩት። ከዚያ ፅላተ ሙሴውን የያዙት ገለል ሲሉ ቀሳውስቱ በሦስት ረድፍ ሆነው ሠረገላውን በአራቱም መዳዘን ከበቡት። በአንድነት ወደ ቀኝና ግራ እያሸበሸቡ፣ ወደ ፊትና ኋላ እያረገዱ፣ ፀናፅሎቻቸውን እያንሹዋሹ፣ መቋሚያቸውን ወደ ላይ ከፍ ሲያደርጉ አብረው ድምፃቸውን ከፍ እያደረጉ፣ እንቅስቃሴያቸውና ዜማቸው እስኪቀልጥ ድረስ ቆዩ። ይህ ቅዳሴ፣ አቋቋም፣ ማህሌት ወ.ዘ.ተ. ከሚባሉት የቤተ ክርስቲያን ሥነ ስርዓት ውስጥ አንዱ ነው። ሁሉም በደስታ ስሜት ተውጦ ነበር። ሥነ ስርዓቱ ፀሐይ እስክትጠልቅ ድረስ ለሁለት ሰዓታት ሙሉ የሚሆን ቀጠለ።

በመጨረሻ ሽብሸባውና ዜማው ሲጠቃለል ሊቀ ጳጳሱ ቀርበው የማሳረጊያ ፀሎት አደረሱ። አሁንም መርፌ ብትወድቅ እንኳ እስክትሰማ ድረስ የገበያው ቦታ በፍጹም ጸጥታ ተዋጠ። ፀሎቱ ሲፈፀም ሰዉ ተበተነ። ንጉሡም ፈረሱ ላይ ወጥቶ ወደ ቤተ መንግሥቱ አመራ። ሠረገላውና ከበሮ መችዎቹ ከበሮውን በታላቅ ደስታ እየመቱ ተከተሉት።

ያን ምሽት በቤተ መንግሥቱ በከበሮው ሥራ ላይ ለተሳተፉት ታላቅ ድግስ ተደገሰ። ሁለቱ ባለሙያዎች ከብር አግኝተው ከእውነተኛቹ ጦረኛ ደጃዝማች እኩል ቀርበው ከንጉሡ ማዕድ በሉ። ከእራት በኋላ ንጉሡና እንግዶቹ በቤተ መንግሥቱ ሰገነት ላይ ሲሰየሙ ከበሮ መቸዎቹ ትርጉሙን ቀጠሉ። እስከ ሌሊት ድረስ ቆዩ። የከተማው ሰው ከበሮው ከሚያወጣው የተለያዩ የምት ድምፆች እና ትርጉማቸው ጋር እስኪላመድ ድረስ ለበርካታ ተከታታይ ሌሊቶች ትርጉሞች ተከናወኑ። የደስታና ፈንጠዝያ ምት፣ የማስጠንቀቂያ ምት፣ አዋጅ ከመነገሩ በፊት የሚመታ የ“ጸጥ በሉ” ምት፣ የ“ልብ አድርጉ” ምት፣ “ለጦርነት ከተቱ” ምት፣ ጠላትን ለማሸበር የጉማሬ ጉርምርምታ ምት እና ሌሎች የተለያዩ ትርጉሞች ያሏቸው ምቶች ነበሩ። አድማጩን ከማስደሰት ውጭ ትርጉም የሌላቸው ምቶችም ይመቱ ነበር።

ታላቁ ከበሮ ለንጉሡና ንግሥናውን ለተረከቡት ሁሉ ዋጋ የማይገኝለት ውድ ንብረት ሆነ። በዋና ዋና ክስተቶችና መንግሥታዊ በዓላት ሁሉ ተደምጧል። ከእያንዳንዱ አገልግሎቱ በኋላ ከበሮው ይፀዳል፣ ይወለወላል፣ የረገበውም ይወጠራል። ለሚቀጥለው አገልግሎት ዝግጁ ሆኖ ለመኖሪያው ተብሎ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ በተዘጋጀለት ቤት ይቀመጥ ነበር። ይህ ከበሮ ከአንዱ ንጉሥ ወደ ሌላው፣ ከትውልድ ትውልድ እየተላለፈ ለበርካታ ዓመታት እንደቆየ ተነግሮናል። ዛሬ የት እንዳለ ግን የሚያውቅ የለም። ሦስቱ የታሪክ አቀባዮቻችን በሰፊው የሚለያዩት ከዚህ ላይ ነው።

ከሁለቱ ወንድ ታሪክ አቀባዮቻችን አንዱ በአፄ ቴዎድሮስ ሞት ጊዜ የሮበርት ናፒር ጦር የመቅደላን ምሽግ ሰብሮ ሲዘርፍ ወደ እንግሊዝ አገር ወስደውት ይሆናል ብሎ ይጠረጥራል። ሌላው ከበሮው እስከ ጣሊያን ወረራ ድረስ ለረጅም ዓመታት ቆይቷል፣ ፋሽስት ከአኩሱም ሓውልት ጋር ሰርቀው ወደ ሮም ወስደውታል ብሏል። ነገር ግን ሴት ታሪክ አቀባዮችን ከበሮው የተሰወረው ከነዚህ ጊዜያት በፊት እጅግ ቀደም ብሎ በአሕመድ ግራኝ ዘመን ነው ትላለች። ምናልባትም ግራኝ በእሳት አውድሞት ወይም ለቱርክና ለዓረብ ደጋፊዎቹ በስጦታ መልክ አበርክቶት ይሆናል ብላለች።

ይህች ሴት ሌላ የነገረችን አስገራሚ ታሪክ ‘ነጋሪት’ የሚለው ቃል በእርግጥ ከዚህ ከበሮ ጋር ተያይዞ የመጣ መሆኑን ነው። ሰዎች ንጉሡ ለሚቹ አዳኝ ከብር ሲል ከበሮው “ደጃች ነጋ” ተብሎ እንዲጠራ ባዘዘው ስሙ ሲጠሩት ነበር። ለብዙ ዓመታት በዚህ ስም ሲጠቀሙ ከቆዩ በኋላ ስሙ ለአጠራር ስለረዘምባቸው ‘ነጋ’ ብቻ ብለው መጥራት ጀመሩ። ከዚያ ከበሮው “ተናጋሪ” በመሆኑ በአጭሩ “ነጋ-ሪት” አሉት።

ዛሬ የቀሩን ሁለት ነገሮች ናቸው፡- ይህ አፈ ታሪክና ከከበሮው ጋር በተያያዘ የመምጣቱ ነገር እውነት ሊሆን ወይም ላይሆን የሚችለው ‘ነጋሪት’ የሚለው ቃል። ልዩነቶችን ወደጎን ትተን ይህ አፈ ታሪክ በእውነት ላይ የመመስረቱ ነገር ምንም ጥርጥር የለውም። በዚህ ጉዳይ ላይ በበቂ ሁኔታ በጥንቃቄ ጥናት እስካልተደረገ ድረስ የዚህ ታላቅ ከበሮ ታሪክ የመጨረሻው ምዕራፍ ሊጻፍ አይችልም።

ገ/ሊ. ጉርፉ፣ ሎስ አንጅልስ (ጥቅምት 1989)